

Վ. Մ. ԱՎԱԳՅԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹՅԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԸՆԹԱՅԻՈՒՄ

Հայրենական Մեծ պատերազմի հենց սկզբից Առողջապահու-
թյան Մինիստրության ինստիտուտները լայն մասնակցություն
ունեցան Հայրենիքի պաշտպանության գործում:

Առաջնորդի 1941 թ. հուլիս 3-ի հրամանի՝ համաձայն՝
ինստիտուտները վերականգնեցին իրենց ամբողջ աշխատանքը՝
առաջին հերթին պատերազմի կարիքները ապահովելու նպա-
տակով:

Ամեն մի ինստիտուտ կատարում էր իր աշխատանքը իր
պրոֆիլի համապատասխան: Բժշկական ինստիտուտի աշխա-
տանքը հիմնականում նպատակ ուներ ռազմաճակատի և թիկուն-
քի համար մասնագետներ պատրաստել, ուսումնասիրել և մշակել
պաշտպանողական պրոբլեմատիկան, ակտիվորեն մասնակցել
էվակուատ-հոսպիտալների աշխատանքին, նաև ապահովել:—

ա) բարձրորակ և մասնագիտացրած օդնությունը Հայկա-
կան ՍՍՌ Էվակուատ-հոսպիտալների բազայի բոլոր վերավորների
և հիվանդների կոնտինգենտին:

բ) Հայաստանի պաշտպանողական ձեռնարկությունների
ընթացական սպասարկման գործի օժանդակությունը:

գ) Էվակուատ-հոսպիտալների և պաշտպանողական ձեռնար-
կությունների բժշկիկների ու բժշկական պերսոնալի որակի բարձ-
րացումը:

դ) պատերազմի պահանջներին համապատասխան գիտա-հե-
տադոտական աշխատանքը, պաշտպանողական բնույթի բժշկա-
կան խնդիրների ուսումնասիրությունն ու մշակումը:

ե) տեղական հոսանքից պատրաստվող դեղամիջոցների
փորձարկումն ու հավանություն տալը կլինիկաների կողմից:

զ) ռազմական ամբիոնի աշխատանքի ուժեղացումը՝ լավա-

գույն կերպով պատրաստված կադրերի և լիարժեք բանակային բժիշկների շրջանավարտ տալու համար, ուսուցման բոլոր առարկաների ավանդումը բարձր մակարդակի վրա, նույնիսկ Խնստիտուտի դասատուներից շատերի մոբիլիզացման դեպքում:

Պատերազմի առաջին իսկ տարում Խնստիտուտի գիտ. աշխատողների որոշ մասը բանակ էին կանչվել. դրանց մի մասին աշխատանք էր տրված էվակուա-հոսպիտալներում, այնպես որ նրանք հնարավորութուն ունեին միաժամանակ առաջ տանել իրենց մանկավարժական աշխատանքը Խնստիտուտում: Մյուս մասը պաշտոնավարում էր գործող բանակում:

Մոբիլիզացվածների թվում էին պրոֆեսորներ, դոցենտներ, ասիստենտներ, լաբորանտներ, Ըստ գիտական աստիճանի նրանց մոտ կեսը բժշկական գիտությունները դոկտորներ և թեկնածուներ էին:

Կլինիկական ամբիոնների վարիչները, դոցենտներն ու ասիստենտները, ինչպես և տեսական ամբիոնների առաջավոր աշխատակիցների զգալի մասը — թե մոբիլիզացվածները և թե ոչ մոբիլիզացվածները — պատերազմի սկզբից աշխատում էին էվակուա-հոսպիտալներում իբրև կոնսուլտանտներ կամ դեկավար խիրուրգներ, թերապևտներ, նեվրոպաթոլոգներ, կամ թե վարում էին հոսպիտալների, բաժանմունքների, մասնագիտական կաբինետների պետերի, օրդինատորների, բժշկական մասի պետերի պաշտոնները:

Այսպիսով Բժշկական ինստիտուտի աշխատակիցներն ապահովեցին ռեսպուբլիկայի էվակուա-հոսպիտալների վերավորներին և հիվանդներին բարձրորակ բժշկական օգնությամբ:

Պատերազմի կարիքները պահանջեցին բժիշկների և միջին բժշկական աշխատավորների մեծ մասի վերադարձավորում՝ համապատասխան վերավորների ու հիվանդների կոնտինգենտին:

Պատերազմի սկզբում մենք չունեինք և չէինք էլ կարող ունենալ բավականաչափ խիրուրգներ, թերապևտներ և այլ մասնագիտությունների բժիշկներ՝ էվակուա-հոսպիտալների պահանջը լրիվ բավարարելու համար:

Որակի բարձրացումը և վերապատրաստումը երեք եղանակով էր կատարվում.

1) Ամբիոններին կից կազմակերպվում էին հատուկ դասընթացներ՝ խիրուրգիայի, գիշտավորման տեխնիկայի, արյան ներարկման, ռազմական թունավոր նյութերի (ՌԹՆ) գործա-

զրուցից մնասկածքների կլինիկայի ու թերապիայի, ՌԹՆ տոքսիկոլոգիայի, ռադիա-դաշտային խիբուրգիայի, ինֆեկցիոն հիվանդությունների բուժման ու պրոֆիլակտիկայի և այլ ճյուղերի գծով:

2) կազմակերպվում էին դասընթացներ թերեոտիկ և կլինիկական ամբիոններին կից:

3) ղերակազմվում էր ամբողջ գիտա-հետազոտական աշխատանքը թե ամբիոններում և թե հոսպիտալներում՝ պատերազմի պահանջներին համապատասխան:

Ընդամենը պատրաստված են Խնստիտուտի ամբիոններին կից տարբեր դասընթացների միջոցով 1272 հոգի, որոնց մեջ 26 քույր գիտնականներն աշխատելու համար: Պատրաստվածները բաշխվում էր ըստ մասնագիտությունների պարզ երևում է № 1 տախտակից:

ՏԱԽՏԱԿ 1

ԲԺԻՇԿՆԵՐԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄԸ ԵՐԵՎԱՆԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԱՄԲԻՈՆՆԵՐԻՆ ԿԻՑ

Դ Ա Ս Ը Ն Թ Ա Ց Ն Ե Ր	ԲԺԻՂԿՆԵՐԻ քանակը
1. Խիբուրգիա	50
2. Գիտնական տեխնիկա	20
3. Ռադիա-դաշտային խիբուրգիա	25
4. Արյան ներարկում	150
5. ՌԹՆ ինդիկացիա, զեգազացիա և տոքսիկոլոգիա	200
6. ՌԹՆ թունավորման կլինիկա և բուժում	200
7. Մալարիայի կլինիկա և բուժում	75
8. Ինֆեկցիոն հիվանդություններ	451
9. Բուժական մոնիթինգ	24
10. Այլ զիսցիպլիններ	70
	1272

Խնստիտուտի գիտ. աշխատողների սխտեմատիկ կոնսուլտացիաները, որ տրվում էին հոսպիտալներում և որոնց ժամանակ բարդ ու հետաքրքրական դեպքերը կլինիկական քննության էին ենթարկվում, ինչպես նաև թերեոտիկ և կլինիկական ամ-

բիռններին կից հոսպիտալների դինվորական և քաղաքացիական բժշկանների համար կազմակերպված կոնսուլտացիաները զգալիորեն նպաստում էին ունենդիրների որակի բարձրացման:

Բժշկանների պատրաստման և որակի բարձրացման գործում միժ տեղ էր բռնում Ինստիտուտի ամբիոնների գլխա-հետադուտական աշխատանքը, որ վերակառուցված էր պատերազմի պահանջներին համապատասխան և տարվում էր թե՛ ամբիոններին կից և թե՛ հոսպիտալներում:

Պատերազմական հրեք տարիների ընթացքում Ինստիտուտում ավարտված է 85 գիտական աշխատություններ, որոնցից 56-ը պաշտպանողական նշանակություն ունեին: Այս վերջիններից 35 գիտ. աշխատություններ տպագրված են, 16-ը՝ հանձնված են տպագրության:

Մի շարք դեպքերում Ինստիտուտի գիտա-հետազոտական աշխատանքը գործնականապես լուծում էր բանակի և քաղաքացիական բնակչության բժշկական սպասարկման խնդիրները Հայկական ՍՍՌ-ում, որ հրատապ նշանակություն ուներ փոխադրական զգալի դժվարությունների և երկրի կենսական կենտրոններից Հայաստանի որոշ չափով կտրված լինելու պայմաններում 1942 և մասամբ 1943 թ.:

Օրգանական քիմիայի ամբիոնը (ամբիոնի վարիչ՝ պրոֆեսոր Մնջոյան) շատ խոշոր և օգտակար աշխատանք է կատարել մի շարք առաջին անհրաժեշտության դեղեր յուրացնելու և արտադրության մեջ գործադրելու խնդրում: Բավական է ասել, որ պատերազմի առաջին իսկ տարում արտադրվում էին արդեն. —

1) Գլյուկոզա, 2) տաննալին, 3) տաննոֆորմ, 4) գալլա-յին թթու, 5) ուրոտրոպին, 6) քլորավոր կալցիում, 7) քլորավոր նատրիում, 8) դերմատոլ, 9) յոգոֆորմ, 10) պրոտարգոլ, 11) կոլլարգոլ, 12) ծծմբացինկի աղ, 13) սնդիկի օքսիդ, 14) երկաղաթթվուտային քիմիա, 15) անգլիական աղ, 16) հեղուկ քոսի դեմ, 17) պեպտոն, 18) ծծմբաթթվային երկաթ, 19) նարկոզի և թեր, 20) անհատական ծրարների համար չթրվող զանգված:

Այս պրեպարատներից մի քանիսը, ինչպես գլյուկոզան, տաննալինը, պեպտոնը՝ նույնիսկ արտածվում էին հարևան ռեսպուբլիկաները և Հյուսիսային Կովկաս: Քոսի դեմ գործադրվող հեղուկի արտադրությունը հնարավորություն տվեց խնայելու յուղերի և օճառի տասնյակ տոննաներ: Օրգանական քիմիայի

ամբիոնը կազմակերպել է և հնարավորութուն ստեղծել իր խնդրագրայի վրա արտադրելու նուրբ քիմիական պրեպարատներ՝ թրթնջուկաթթու, քինազոլ, յատրեն, քլորոֆորմ և բիոխինոլ։ Ամբիոնի ջանքերի և հմտության շնորհիվ էպիդեմիոլոգիայի և միկրոբիոլոգիայի ինստիտուտը ստանում էր բավարար քանակությամբ քլորոֆորմ ու քինազոլ՝ շիճուկ ու պատվաստանյութ (վակցինա) արտադրելու համար։ Բիոխինոլը արտադրվում էր ալնչափ, որ ոչ միայն Հայկական ՍՍՌ-ին էր բավարարում, այլ այդ պրեպարատը արտածվում էր նաև հղբայրական ռեսպուբլիկաները։

Ամբիոնը պարզել է նաև մեծ գործնական նշանակություն ունեցող մի քանի այլ խնդիրներ, այսպես. 1) յուրացրել է ՌԽՍ-ի ինդիկացիայի համար ռանբաժնյա ռեակտիվներին ու ինդիկատորներին համար անհրաժեշտ քիմիկատների արտադրությունը, 2) նշանակալի օգնություն է ցույց տվել ռազմական և քաղաքացիական բժշկական հիմնարկութուններին ղեկիցիտային ռեակտիվների և ղեղերի պատրաստման գործում (քացախաթթու, քացախային անհիդրիդ, ֆոսֆորմոլիբդենային նստրիում, նիկոտինաթթու և այլն), 3) մշակել է սուլֆիդինի 20%-անի լուծույթ պատրաստելու մեթոդիկան, 4) արդյունավետ աշխատանք է տարել հետևյալ ուղղությամբ՝ ա) տեղական ֆլորայի մեջ նիթերային յուղերի ու ալկալոիդների պարունակությունը պարզելու նպատակով կատարված ուսումնասիրություն (ստացված յուղը հանձնված է խիրուրգիական կլինիկային ապրոբացիայի համար), բ) նոր տեստետիկներ սինթեզի (նույնպես հանձնված է ապրոբացիայի), գ) ինֆեկցիաների դեմ պայքարելու համար իբրև քիմիոթերապևտիկ միջոց առաջարկված ամիդների սինթեզի։ Արմամիդների մի քանի ներկայացուցիչները (101, 116) մասնագետների կողմից ճանաչված են արդեն իբրև աուրեբիոլոգի որոշ ձևերի բուժման ժամանակ դրական արդյունք տվող միջոց, մյուս պրեպարատների (96 և 103) կլինիկական փորձարկումը դեռևս շարունակվում է։

Այս բոլոր աշխատանքների և տեղական միջոցների իրացման փորձի հիման վրա ամբիոնը մշակել է քիմիկա-ֆարմացևտիկական պրեպարատների արտադրություն մի սխեմա և ներկայացրել համապատասխան ինստանցիաներին ի հաստատություն, որին հետևել է Մինիստրների Սովետի որոշումը՝ նոր բժշկական օրիգինալ պրեպարատների մշակման ու սինթեզի

համար Երևան քաղաքում քիմգործարան կազմակերպելու և ամբիոնին առանձին քիմֆարմլաբորատորիա արամադրելու մասին:

Պաշտպանողական խոշոր նշանակութիւն ունեցող աշխատանք է կատարել Ֆարմակոլոգիայի ամբիոնը (ամբիոնի վարիչ՝ պրոֆ. Միրզոյան): Ամբիոնի օգնութեամբ կազմակերպվել է ռեսպուբլիկական սանիտարա-քիմիական լաբորատորիա: Ամբիոնի բաղադրի վրա կազմակերպվել է Երևանի քաղաքային սանիտարա-քիմիական լաբորատորիան, որ հնարավորութիւն է տվել ամբիոնին ծավալել կազմակերպչական ու գիտադործնական միջոցառումներ և պատրաստել կադրեր — 200 քաղաքացիական ու զինվորական բժիշկներ ռազմական թունավոր նյութերի ինդիկացիայի, դեգաղացիայի ու տոքսիկոլոգիայի դժով և ռեսպուբլիկայի ձեռնարկութիւնների համար՝ 50 քիմիկոս-աննդագետ: Օրեկտների սանքիմլաբորատորիաների աշխատակիցների միօրյա հավաքույթների միջոցով ամբիոնը պարզաբանել է այդ աշխատակիցների համար բոլոր նոր հրահանգները և ՌԽՆ-ի ինդիկացիային ու դեգաղացիային վերաբերող բոլոր նորույթները: Փորձնական աշխատանքներից հետո ամբիոնը ինքնուրույն կերպով մշակել է Հայկական ՍՍՌ Առողջապահութեան Մինիստրութեան հովանութեանն արժանացած մի լիակատար հրահանգ՝ կայուն թունավոր նյութերով վարակված հագուստը դեգաղացիայի ենթարկելու համար դեղինֆիկցիոն կամերաները հարմարեցնելու մեթոդիկայի մասին:

ՀՍՍՌ վայրի դեղաբույսերի ուսումնասիրութիւնը և ժողովրդական բժշկականութեան մեջ գործադրվող բուսական հումութի փորձնական հետազոտութիւնը հնարավորութիւն տվին գործնականորեն ձեռնարկել մի շարք դեղերի ապրոքացիայի, ինչպես՝ 1) Ռաթանիայի արմատի փոխանակիչի՝ Polygonum cornutum-ի արմատների, 2) Օֆֆիցինալ մածուցիչ նյութերի փոխանակիչի՝ փշատի լայն տարածված պտուղների պրեպարատի, որ պրոֆ. Միրզոյանը «փշատին» է անվանել: Ստացված է բուժական վիտամինացված ջեմ, կարբոլին, սննդարար նշի փոշի:

Բացի դրանից ամբիոնը Բուսաբանական այգու հետ միասին շարունակում է ուսումնասիրել ռեսպուբլիկայի բուսական ծածկույթը, ըստ որում արդեն հայտնաբերված են՝ խուխաբեր-

միջոցների մի շարք փոխանակիչներ, լուծողականներ, արկալոիդ և գլյուկոզիդ պարունակող բույսեր: Առաջարկված է նոր պրեպարատ քոսի դեմ — plumbagin:

Սննդի հիգիենայի ամբիոնը (վարիչ՝ պրոֆ. Լ. Հարությունյան) ակալոլորեն աջակցել է՝ 1) էվակուա-հոսպիտալների սննդի բլոկներին կազմակերպմանը, 2) էվակուա-հոսպիտալների վիրավորների ու հիվանդներին սննդի օրաբաժինը վիտամինացնելուն ու հսկողություն սահմանելուն, 3) էվակուա-հոսպիտալների հետ միասին բժշկական կուլինարիային, բժշկական կերակուրների վիտամինացմանը և վիրավորներին ու հիվանդներին սնունդը բաղադրանքաբանությամբ մեթոդներին վերաբերող 6 ցուցահանդեսների կազմակերպման, 4) էվակուա-հոսպիտալների դիետ. բժիշկներին ու դիետ. քուլբերին և երևանի ու ռայոնների քաղաքացիական բժիշկներին պատրաստման ու վերապատրաստման գործին, 5) 1943—44 թ. ձմռանը բժավոր տիֆի դեմ տարած պայքարին, հակաէպիդեմիկ միջոցառումների մշակման, սանլուսաշխատանքներ տանելուն, սննդի արդյունաբերության և հասարակական սննդի ցանցի հիմնարկներում սանիտարական միջոցառումներ իրագործելուն:

Աշխատանքի հիգիենայի ամբիոնը (վարիչ՝ պրոֆ. Միրզաբեկյան) անց է կացրել խորացած հետազոտում և գիտագործնական ուսումնասիրություն խոշոր օբեկտներում (Կիրովի անվ. կոմբինատ, Կիրովականի քիմկոմբինատ, Նրևանի մեքենաշինարական գործարան) և ներկայացրել գործնական առաջադրանքներ աշխատանքի սանհիգիենիկ պայմանների բարելավման, բանվորների հիվանդացությունների թիվը պակասեցնելու, նրանց առողջության պաշտպանության և աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման խնդիրներին վերաբերմամբ:

Ահագին աշխատանք են կատարել համարյա բոլոր կլինիկական՝ մասնավորապես խիրուրգիական, թերապևտիկ, ներվային հիվանդությունների և հոգեբուժական ամբիոնները:

Հիմնականում այդ ամբիոնների աշխատակիցները ապահովել են էվակուա-հոսպիտալների և պաշտպանողական օբեկտների ու ձևանարկությունների բժշկական կադրերի պատրաստությունն ու վերաորակավորումը: Կլինիկական ամբիոնների գրեթե բոլոր պրոֆեսորները, դոցենտներն ու ասիստենտները, էվակուա-հոսպիտալներում որևէ պաշտոն վարելով կամ կոնսուլտանտ լինելով

հանդերձ՝ անմիջապես ղեկավարում էին այդ հոսպիտալներին ամբողջ բուժական և դիտա-հետազոտական աշխատանքը: Կլինիկական ամբիոնները միևնույն ժամանակ ամբողջ ռեսպուբլիկայի բժշկական էքսպերտիզայի հիմնական բաղան էին ներկայացնում: Կլինիկական ամբիոնների աշխատակիցները, հոսպիտալների և դինկոսպերիտուների ու այլ զին-բժշկական հանձնաժողովները որակյալ անդամները լինելով՝ վճռում էին ռազմաբժշկական էքսպերտիզայի բոլոր խնդիրները:

Կլինիկական և տեսական ամբիոններից մի քանիսը վերջին կուրսերի ուսանողների հետ միատեղ շատ գործույթ մասնակցությույն էին ցուցաբերում ինֆեկցիոն հիվանդությունների հնարավոր էպիդեմիաների բռնկվելու դեմ:

Արժե նշել, որ Խնստիտուտի աշխատակիցներից 15 հոգի պարգևատրված են շքանշաններով:

Պատմությունից հայտնի են ղեպքեր, երբ էպիդեմիաների դտրոպցումը, հակառակ երկրի բոլոր ջանքերի, պատճառ է դառնում հաղթանակի համար վճռական նշանակություն ունեցող ճակատամարտերի վիժեցման: Ռազմաճակատի և թիկունքի բարձրությունն առաջնակարգ պայման է հանդիսանում գործի մարտունակությունը բարձր մակարդակի վրա պահելու համար:

Էպիդեմիոլոգիայի և մեկրոբիոլոգիայի ինստիտուտին, նրա պրոֆիլի համապատասխան, պատկանում էր ղեկավար դերը ինֆեկցիոն հիվանդությունների դեմ պրոֆիլակտիկ միջոցառումներ ձեռնարկելու և պայքար մղելու գործում: և իրոք, եթե անգամ խաղաղ ժամանակ այդ Խնստիտուտի աշխատանքը պաշտպանողական նշանակություն է ունենում, ապա պատերազմի պայմաններում դա ձեռք է բերում է՛լ ավելի առաջնակարգ կարևորություն:

Ինստիտուտը գործոն աջակցություն է ցուցաբերել առողջապահության օրգաններին, պաշտպանողական ձեռնարկություններին և էվակուա-հոսպիտալներին ռեսպուբլիկայում հակաէպիդեմիկ միջոցառումներ ձեռնարկելու գործում:

Օգնություն է ընձեռել ռազմաճակատին սանիտարա-էպիդեմիոլոգիկ միջոցառումներ կազմակերպելու ու կիրառելու և ինֆեկցիայով բռնված օջախները վերացնելու ուղղությամբ, ինչպես նաև նպաստել է ռեսպուբլիկայի էվակուա-հոսպիտալներին՝ վերավորների ու հիվանդների սնունդը բարելավելու գործում:

Ամբողջ գիտա-հետազոտական աշխատանքը, բակտերիոլո-

գիական պրնպարատները արտադրութեան կազմակերպումը և գործնական աշխատանքը վերակառուցվել էր՝ նպատակ ունենալով առաջադրված խնդիրները լավագույն ձևով կատարելու:

Ինստիտուտի մի շարք աշխատակիցների մոբիլիզացման հետևանքով հարկավոր եղավ լրացնել Ինստիտուտի կազմը երկ-տասարդ բժիշկներով ու միջին բժշկական պրնպտնալով և սրանց շտապ պատրաստել գործնական աշխատանքի համար:

Բացի դրանից, 1941—1944 թթ. Ինստիտուտը պատրաստել է 95 էպիդեմիոլոգ-բժիշկ, 320 սանիտարական, գինվորական և ընդհանուր բժշկական ցանցի բժիշկ, 7 գինվորական և քաղաքացիական բուժակ և 81 լաբորանտ:

Հայրենական պատերազմի ընթացքում Ինստիտուտը պատրաստել է 69 գիտական աշխատութեյուններ, որոնք բոլորն էլ պաշտպանողական նշանակութեյուն ունեն:

Գիտահետազոտական աշխատանքը հիմնականում ընդգրկում է հետևյալ խնդիրների ուսումնասիրութեյունը.

1) էպիդեմիոլոգիան (տիֆո-պարապիտար հիվանդութեյունների, գիդեմտերիայի և բժավոր տիֆի էպիդեմիոլոգիա).

2) պրոֆիլակտիկ պատվաստման էֆեկտիվութեյունը.

3) տեղական տիֆո-պարապիտար և գիդեմտերական շտամ-ների ուսումնասիրութեյունը.

4) պապատաչի ջերմի էպիդեմիոլոգիան և սպեցիֆիկ պրոֆիլակտիկան.

5) ջրամատակարարման ղրութեյունը ըստ ռեսպուբլիկայի բնակավայրերի.

6) վիրավորները ու հիվանդների սնունդը էվակուա-հոսպիտալներում.

7) վիրամինացված պրնպարատների պատրաստումը.

8) դաշտային պայմաններում կատարվող բակտերիոլո-գիական և քիմիական անալիզների նոր մեթոդների մշակումը և այլն:

Այս թեմաների մշակման անհրաժեշտութեյունը բխում էր պաշտպանողական պահանջներից և ստացված հետևանքներն անմիջապես գործնական կիրառում էին գտնում կյանքում:

Մի քանի թեմաների ուսումնասիրութեյունն ու մշակումը հնարավորութեյուն ընձեռեց կազմակերպել և ուժեղացնել բակտերիոլոգիկ պրնպարատների արտադրութեյունը: 1943 թ. Ինստիտուտը մշակեց մանուկների փոքրուծութեյան և նրանց մահա-

ցության դեմ պայքարելու գործում մեծ նշանակութիւն ունեցող ացիդոֆիլ կաթի արտադրութեան մեթոդիկան, Նույն տարւում մշակվեց սոյայի կաթի և սոյայից պատրաստված նյութերի սանիտարա-հիգիենիկ սխեման ու տեխնոլոգիան, որը նպաստեց Երևանի կաթի գործարանին կից հատուկ սոյայի ցեխ կառուցելու գործին:

Ինստիտուտը ապրոբացիայի է ենթարկել և սանիտարա-հիգիենիկ եզրակացութիւն տվել 40 նոր առաջարկված սննդամթերքների մասին:

Մեծ նշանակութիւն է ունեցել հակաէպիդեմիկ միջոցառումների գործում Ինստիտուտի կողմից բակտերիոլոգիական պրեպարատների արտադրութիւնը: Մինչև պատերազմը Ինստիտուտը արտադրում էր սահմանափակ քանակութեամբ, ընդամենը 4 տեսակ, բակտերիոլոգիական պրեպարատ, այն է՝ ծաղկի վակցինա, դիզենտերիայի բակտերիոֆագ, հակակարմրուկային շիճուկ և հակառարիկ շիճուկ: Պատերազմի կարիքները պահանջեցին ընդլայնել արտադրութիւնը և կազմակերպել բակտերիոլոգիական պրեպարատների նոր տեսակների արտադրութիւն: Պատրաստելով համապատասխան կադրեր և հաղթահարելով արտադրական լաբորատորիաներ հիմնելու բոլոր կազմակերպչական դժվարութիւնները՝ Ինստիտուտը 1942 թվին յուրացրեց վերքերի ֆագերի արտադրութիւնը, ապա 1943 թ.՝ դիֆթերիայի անատոքսինի, կարկամախտի անատոքսինի և հակակարկամախտային շիճուկի արտադրութիւնը և անմիջապես ձեռնարկեց նրանց իրադործման: Չնայած Առողջապահութեան Մինիստրութեան նախագծած չափազանց մեծ պլանին, Ինստիտուտը 1942 թ. 33 առկոսով գերակատարեց այն, իսկ 1943 և 1944 թ.թ. կատարեց լրիվ: Բակտերիոլոգիական պրեպարատների արտադրութիւնն այնպիսի չափեր ընդունեց, որ ոչ միայն ապահովեց ռեսպուբլիկայի կարիքները, այլև զգալի օգնութիւն հասցրեց բանակին: ՀՍՍՌ Մինիստրների Սովետի որոշումով՝ 1943 թ. Ինստիտուտի արտադրական բաժինը տընտհաշվարկային կազմակերպութիւն դարձավ:

Սանիտարական կայաններին գիտական-մեթոդական դեկամարութիւն ցույց տալու և տեղերում սուր-վարակիչ հիվանդութիւնների դեմ պայքարի միջոցառումներ կազմակերպելու նպատակով, Ինստիտուտի աշխատակիցները մինչև 1945 թվականի հունվարի 1-ը 167 անգամ եղել են շրջաններում՝

Մնալով տեղերում ընդհանուր առմամբ 1118 օր Բացի դրանից Խնստիտուտը զղալի օգնություն է ցույց տվել ռազմական մասերին և ղինյորական հաստատություններին՝ լուր պահանջված զենքերում անմիջապես ուղարկելով իր աշխատակիցներին այդ մասերն ու հաստատությունները։ Իր ընթացիկ աշխատանքին ղուգընթաց Խնստիտուտը լրիվ սպասարկել է Երևանի բոլոր էվակուա-հոսպիտալները։ Պատերազմի սկզբից մինչև 1944 թ. հոկտեմբերի 1-ը Խնստիտուտը կատարել է 30969 ընթացիկ անալիզ։

Երևանի Բժշկական Խնստիտուտի սանիտարական ֆակուլտետի բաղան հանդիսանալով՝ էպիդեմիոլոգիայի և միկրոբիոլոգիայի ինստիտուտը ապահովել է երիտասարդ կադրերի նորմալ պատրաստման գործը։

Արյան ներարկման ռեսպուբլիկական կայանը՝ պրոֆ. Ռ. Հ. Յուլյանի ղեկավարությամբ՝ աշխատել է արյան կոնսերվացման նոր մեթոդներ զտնելու ուղղությամբ և տարել է շատ խոշոր ու գնահատելի կազմակերպչական ու գործնական աշխատանք՝ ներարկման համար առանց ընդհատումների արյան մատակարարել գործը։ Պատերազմի ընթացքում կայանը բաց է թողել մեծ քանակությամբ արյուն։

Հայրենական պատերազմի հենց առաջին օրերից դժվար աշխատանք էր ծանրացել Մալարիայի և բժշկական պարազիտոլոգիայի ինստիտուտի ուսերին։ Խաղաղ ժամանակի պայմաններում ունենալով կենտրոնում որակյալ գիտական աշխատակիցների հաստիք, իսկ շրջաններում՝ տրոպիկայաններում լավ պատրաստված մշտական կադր, Խնստիտուտը նախապես մշակված պլանով հետապնդում էր գիտական-հետազոտական լայն աշխատանք կատարելը։

Պատերազմի սկսվելուն պես Խնստիտուտի գիտական աշխատակիցներից ինը և գիտատեխնիկականներից ութը կոնսլիդցին բանակ։ շրջանների տրոպիկայանների աշխատակիցների հիմնական կադրը նույնպես մորթիլապղծացվեց, իսկ մի քանի տրոպիկայաններ մնացին առանց աշխատակիցների։ Հարկ եղավ նոր կադրերով լրացնել թե՛ Խնստիտուտի և թե՛ շրջանային հիմնարկների պահանջը և զգալիորեն ուժեղացնել տրոպիկայանների գործնական ղեկավարությունը, որ և հաջողությամբ իրագործվեց։

Պատերազմի հենց առաջին ամիսներին ինստիտուտը հռանդուն միջոցներ ձեռք առավ Սովետական բանակի մարտիկներին մալարիայի ինֆեկցիայից զերծ պահելու համար:

Հակամալարիային պայքար տանող հիմնարկների կազմերը լրացնելու հետ միասին՝ Ինստիտուտը սկսեց պատրաստել ու վերապատրաստել երիտասարդ կադրեր, մասնավանդ զինվորական բժիշկներ ու բուժաշխատողներ, կազմակերպելով հատկապես նրանց համար համապատասխան դասընթացներ: Այդ միջոցառումը հնարավորութուն տվեց մալարիայի դեմ զինվորական մասերում տարվող պայքարը հասցնել բարձր աստիճանի, որի համար Ինստիտուտը հաճախ շնորհակալութուն էր ստանում համապատասխան զորամասերից: Հայրենական պատերազմի երեք տարվա ընթացքում կազմակերպված դասընթացներում պատրաստվել են 357 զինվորական և քաղաքացիական բժիշկներ (որոնցից 58 բժիշկ-մալարիազետ, 173 զինվորական բժիշկ, 44 բժիշկ ընդհանուր բժշկական ցանցից, 82 բժիշկ-մանկաբույժ, 160 միջին բուժաշխատող, որոնցից զինվորական բուժակ՝ 34, տրոպեկայանների լաբորանտներ՝ 70 և բժշկական լաբորանտներ՝ 56):

Բացի հատուկ կուրսերից, Ինստիտուտի բաժիններում անհատական պատրաստութուն էին անցում 49 զինվորական և քաղաքացիական բժիշկներ, 31 զինվորական և քաղաքացիական միջին բուժաշխատողներ, 13 բիոլոգ-էնտոմոլոգ: Պատրաստված է նաև 80 բժշկական քույրեր:

Մալարիայի տեսակետից վտանգավոր շրջանների բժշկական աշխատողների համար մալարիայի բուժման և նրա դեմ պայքարելու գիտության մակարդակը բարձրացնելու նպատակով՝ երկօրյա սեմինարներ հրավիրվեցին, որոնց մասնակցեցին մինչև 300 հոգի: Նման սեմինարներ կազմակերպվեցին պատերազմի առաջին տարում՝ հատկապես զինվորական բժիշկների համար, որոնցից մասնակցեցին սեմինարներին 100 հոգի:

Հայրենական պատերազմի ընթացքում տրոպիկական հիվանդությունների դեմ գրված է 32 գիտական աշխատութուն, որոնցից 16-ը պաշտպանողական թեմաներով: Տպագրված է 8 աշխատութուն և հանձնված է տպագրության տեսք:

Այդ աշխատութիւններէց ակտուալ նշանակութիւն ունեն հետեւեալները. 1. Շէնքնէի պլանտացիաների ընդհատ ոռոգման փորձը իբրեւ պրոֆիլակտիկական և ազրոտեխնիկական միջոցառում մալարիայի դեմ վարելիք պայքարում» (Անանյան, Քոչարյան, Չուբկովա, Աղիզյան):

Նկատի ունենալով այն, որ Հայրենական պատերազմի պայմանները անհրաժեշտութիւն էին առաջացրել ընդլայնելու ռեսպուբլիկայում բրնձի արտերի տարածութիւնը, Մինստրների Սովետի առաջարկութեամբ բրնձի պլանտացիաներում ընդհատ ոռոգման փորձեր ղրկեցին: Ոռոգման այդ ձևը առաջ բերեց արտի լիակատար ստերիլիզացում մալարիայի թրթուրներից, որովհետև մալարիայի մոծակի զարգացման ցիկլը այդպիսով չէր բուրովում, միննույն ժամանակ բրնձի բերրութիւնը մնում է բարձր:

2. «Հետախուզումներ ընդդէմ մալարիայի մոծակի՝ նալթի փոխանակիչներ գտնելու համար» (Աղիզյան):

Մալարիայի մոծակի դեմ պայքարելու համար թունավոր նյութեր մատակարարելու դժվարութիւնների կապակցութեամբ՝ Խնտիտուտը խնդիր դրեց այդ նպատակի համար օգտագործել ռեսպուբլիկայի քիմիական արդյունաբերութեան տականքները:

Պայքարի այս միջոցը Հայրենական պատերազմի ժամանակ լայնորեն կիրառվում էր դործնականում թէ՛ գինվորական և թէ՛ քաղաքացիական կազմակերպութիւնների կողմից:

3. «Ստալը պարագիտակրութիւն մալարիայի օջախում» (Սալինյան):

Գարնան ամիսներին կատարված մասսայական հետազոտութիւնների ժամանակ էնդեմիկ օջախում երբեմն պարագիտակիրների մեջ նկատվում է պարագիտակրութիւն՝ առանց որևէ կլինիկական երևոյթի: Նման անսիմպտոմ պարագիտակիրները հանդիսանում են մալարիայի վիրուսի խոշոր լրացուցիչ պահեստներ, ուստի դրանց հայտնաբերումն ունի էական էպիդեմիոլոգիական նշանակութիւն: Աշխատանքն ապացուցել է անսիմպտոմ պարագիտակիրների հայտնաբերման և բուժման անհրաժեշտութիւնը:

Խնտիտուտն ունեցել է 29 գիտական կոնֆերանս, որտեղ

48 զեկուցում է լավել, որոնցից 30-ը ինքնուրույն, 13-ը՝ ուֆերատներ և 5-ը՝ հաշվետու-ինֆորմացիոն բնույթի:

Բացի այդ, Ինստիտուտը մեծ աշխատանք է կատարել՝ 1. պայքար մղելով մալարիայի դեմ էվակուացիայի ենթարկված և լեռնային մասերից եկած կոնտինգենտների մեջ. միմյանց ուսուցողական մայրաքաղաքում ղննված են 3550 հոգի, որոնց վերաբերմամբ կիրարկվել է հակամալարիական միջոցառումների ողջ կոմպլեքսը, 2. լիկլիդացիայի ենթարկելով մալարիայի բուժումները Բերիայի, Արտաշատի, Վաղարշապատի և Միկոյանի շրջանների առանձին օջախներում, 3. կազմակերպչական մեթոդական աշխատանք կազմակերպելով շրջանային տրոպիկայաներում. Ինստիտուտի գիտական աշխատակիցները 314 անգամ մեկնել են շրջանները և մնացել այնտեղ ընդհանուր առմամբ 2400 օր, 4. մշակելով և ուսումնասիրելով մի քանի գիտական թեմաներ, որի համար կազմակերպված են եղել 11 էքսպեդիցիա, ամեն մեկը միջին հաշվով մեկ ամիս տևողությամբ:

Էվակուա-հոսպիտալներում տարվող միջոցառումների կոմպլեքսի կարևորագույն օղակներից մեկը ֆիզիոթերապիան և բուժական ֆիզիկուլտուրան է: Էվակուա-հոսպիտալներում համապատասխան հատուկ կաբինետներ կազմակերպվում և այդ կաբինետների համար կադրեր պատրաստելու գործում ղեկավար գերը պատերազմի սկզբից պատկանել է Ֆիզիոթերապիայի և կուրորտոլոգիայի ինստիտուտին: Այդ կաբինետներում աշխատելու համար Ինստիտուտը պատրաստել է 12 բժիշկ-ֆիզիոթերապետ, 17 բուժական ֆիզիկուլտուրայի բժիշկ, 19 ֆիզիոթերապիայի քույր և 39 քույր՝ մասսաժի և բուժական ֆիզիկուլտուրայի դժով:

Ինստիտուտի գիտահետազոտական աշխատանքն ընթացել է տեղական միջոցներից (Փարաքարի կավ, տորֆ, արհեստականորեն ստացված ցեխ) ցեխի փոխանակիչներ գտնելու, ուսումնասիրելու և տրավմատիկ վնասումների դեպքում գործադրելու ուղղությամբ, ինչպես և ռազմական տրավմաների ժամանակ բուժման ֆիզիոթերապիայի նոր մեթոդներ (պարաֆինաթերապիա, նավթալանաթերապիա, ՈՒԲՀ («УВЧ») թերապիա և այլն) յուրացնելու և բժշկական պրակտիկայի մեջ կիրառելու դժով:

Ինստիտուտը մշակել է ցուցմունքներ և հակացուցմունքներ՝ Հայրենական պատերազմի հաշմանդամներին Ձերմուկ ու Արզնի

կուրորտներն ուղարկելու համար և գործնականում կատարել է Զերմուկ ուղարկվող հիվանդների ու վիրավորների ընտրությունը:

Ինստիտուտի աշխատանքը շատ ընդարձակ ու բազմազան է եղել: Այդ ամենը ամբողջապես լուսաբանելը մի հակիրճ հոգևածում հնարավոր չէ: Այնուամենայնիվ հիշատակածն էլ բավական է դադարի և կազմելու համար այն օգտակար աշխատանքի մասին, որ կատարել են Հայաստանի ինստիտուտները Հայրենական պատերազմի ժամանակ:

Անհրաժեշտ է հիշել, որ առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ, նույնիսկ այն օրերին, երբ պատերազմական գործողությունները ծավալվում էին Հայաստանի սահմաններում, նախասովետական բժշկականությունը բացարձակապես ոչինչ չէր արել, էլ չսկսեք, որ այն ժամանակ Հայաստանում բժշկական հաստատություններ էլ համարյա չկային:

Հայաստանի ինստիտուտները Սովետական իշխանության արդյունք են, և շնորհիվ պարտիայի ու կառավարության ամենօրյա օգնության, ուշադրության ու հոգատարության՝ այնքան են աճել և հզորացել, որ Սովետական Միության մյուս հաստատությունների հետ միասին կորողացան պատվով կատարել Հայրենական պատերազմի առաջադրած մեծ և լուրջ խնդիրները:

В. М. АВАКЯН

О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ИНСТИТУТОВ МИНИСТЕРСТВА ЗДРАВООХРАНЕНИЯ АРМЕНИИ В ПЕРИОД ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

Автор освещает деятельность институтов Министерства здравоохранения, перестроивших в годы войны свою работу на нужды обороны страны.

Работа Медицинского института в основном выражалась в подготовке специалистов для фронта и тыла, в изучении и разработке научных тем из области оборонной проблематики и в активном участии научных сотрудников в разносторонней деятельности эвако-госпиталей.

Институту эпидемиологии и микробиологии, в соответствии с его профилем, принадлежала руководящая роль в деле профилактики и борьбы с инфекционными заболеваниями. Научно-исследовательская работа, орга-

низация производства бактериологических препаратов и практическая работа научных сотрудников этого Института в основном были направлены на успешное выполнение задач по предотвращению возникновения эпидемических заболеваний.

Республиканская станция переливания крови работала над изысканием новых методов консервирования крови и в течение войны бесперебойно снабжала кровью для переливания все лечебные учреждения Республики.

Институт малярии и медицинской паразитологии принимал весьма энергичные меры по предохранению войсковых частей и гражданского населения Республики от малярийной инфекции и переподготовке по тропической патологии молодых кадров врачей, в особенности, военных, а также лаборантов, энтомологов и пр.

Руководящая роль в деле организации специальных кабинетов по физиотерапии и лечебной физкультуре в эвакогоспиталях и в подготовке кадров для этих кабинетов принадлежала Институту физиотерапии и курортологии.